

UOT 372.854

Aidə Rasim qızı Xanbutayeva
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Azərbaycan Dillər Universiteti
<https://orcid.org/0000-0002-8872-0023>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).156-160](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).156-160)

HİBRİD TƏDRİSDƏ QRAMMATİK ÇALIŞMALARIN ROLU

Aida Расим гызы Ханбутаева
докторант по программе доктора философии
Азербайджанский Университет Языков

РОЛЬ ГРАММАТИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ В ГИБРИДНОМ ОБУЧЕНИИ

Aida Rasim Khanbutayeva
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Azerbaijan University of Languages

THE ROLE OF GRAMMAR EXERCISES IN HYBRID TEACHING

Xülasə. Müasir dövrdə nəinki xaricdə, eyni zamanda ölkəmizdə də geniş şəkildə inkişaf etməkdə olan hibrid təhsil tələbələrin müəllimlə həm auditoriya şəraitində, həm də virtual şəbəkələr vasitəsilə əlaqə qurmasını təmin edən tədris növüdür. Məqalədə hibrid təhsil haqqında ümumi məlumat və bu zaman qrammatik çalışmaların xarici dilin öyrənilməsində rolu təhlil edilmiş və qrammatik tapşırıqların eksperimental təhlili aparılmışdır.

Açar sözlər: *onlayn təhsil, hibrid təhsil, kommunikasiya-informasiya texnologiyaları, qrammatik tapşırıqlar, eksperimental təhlil.*

Резюме. В наше время гибридное образование, широко развивающееся не только за рубежом, но и в нашей стране, представляет собой вид образования, позволяющий учащимся общаться с учителем как в классе, так и посредством виртуальных сетей. В статье проанализированы общие сведения о гибридном образовании и роли изучения грамматики в изучении иностранного языка, а также проведен экспериментальный анализ грамматических задач.

Ключевые слова: *онлайн-образование, гибридное образование, коммуникативные и информационные технологии, грамматические задачи, экспериментальный анализ.*

Summary. In modern times hybrid education which is widely developing not only abroad, but also in our country is a type of education that allows students to communicate with the teacher both in the classroom and through virtual networks. In the article general information about hybrid education and the role of grammar exercises in learning a foreign language were analyzed and an experimental analysis of grammar tasks was carried out.

Key words: *online education, hybrid education, communication and information technologies, grammar tasks, experimental analysis.*

Hibrid təhsil vəziyyətdən asılı olaraq təhsil mühitində yeni, qabaqcıl texnologiyaların köhnə, sınılanmış metodlarla birləşməsindən əmələ gələn bir təhsil formasıdır. O, onlayn təhsilə əlavə olaraq üz-üzə dərslər təklif edən onlayn əsaslı təhsildir. Bu təhsil sistemində dərslər həm auditoriyada, həm də onlayn formatda təh-

sil almağa imkan verir. Tələbələrin bir hissəsi auditoriyada ola, qalan hissəsi isə dərstdə iştirak etməyə də bilər.

Hibrid təhsil özündə klassik və yeni texnologiyaları birləşdirdiyindən o, bütün tələbələr üçün yəni həm ənənəvi təhsil alanlar və həm də yenilik tərəfdarları üçün çox uyğundur. Bu təh-

sil növündə daha öncə mövcud olan texnologiyalar öz işini davam etdirir, belə formatda təhsil daha təhlükəsizdir və bilik səviyyəsinin aşağı düşməsinə səbəb olmur.

Bu təhsil formasında tələbə bilavasitə dərslərə hazırlaşmalı, dərslərdə iştiraka qədər fəaliyyətini bitirməlidir. Sürətli onlayn ünsiyyət hesabına tələbələrin motivasiyası artır. Rahat dərslərin olması, müxtəlif üsullar ilə tədrisin keyfiyyətinə nəzarət etmək imkanı yaradır. Mentorların iştirakı, dərslərin yazılması, yoxlama siyahıları və s. olması hibrid tədris prosesini sosial və şəffaf edən komanda fəaliyyətidir. Müəllim və tələbələr məsafədən işləyərək tədris prosesinə xarici mütəxəssislərin cəlb edilməsinə imkan yaradırlar. Hibrid təhsil zamanı maddi rifah səviyyəsi, fiziki məhdudiyyətlər və ya gender ayrışdırıcılıqları ilə bağlı problemlər əhəmiyyətli dərəcədə azalmış olur.

Hibrid təhsilin ən böyük üstünlüyü də onun həm ənənəvi, həm də onlayn təhsildən ən yaxşı aspektləri götürüb özündə birləşdirməsidir. İstər ənənəvi, istərsə də onlayn təhsilin ayrı-ayrılıqda çatışmazlıqları olduğundan, bu tədris metodu müəllimin dərsləri hər iki təhsil növündən istifadə edərək ən yüksək səviyyədə tədris etməsinə yardımçı olur. Beləliklə, düzgün və doğru şəkildə aparılan hibrid təhsil iki ayrı metodun zəif tərəfləri olmadan tətbiq olunan öyrənmə metodudur. Hibrid təhsilin bəzi üstünlüklərinə: 1. öyrənmə və öyrətmənin çevik yolu, 2. artan əlçatanlıq, 3. tələbənin məsuliyyət və bacarıqlarında dəyişiklik, 4. resurslardan səmərəli istifadə və başqalarını aid etmək mümkündür.

Çevik öyrənməyə imkan verən bu metodun ən yaxşı cəhəti odur ki, hibrid öyrənmə ilə bağlı bütün elementlər auditoriyanın xüsusi ehtiyaclarına uyğunlaşdırıla bilər. Pedaqoqlar tədris üsullarını və tələbələrin sinif üçün təklif olunan təlim materialları ilə necə məşğul olmalarını seçməkdə çevik olurlar. Digər bir çeviklik isə ondan ibarətdir ki, dərslərə evlərdən uzaqda qatılan tələbələr təhsil almaq üçün faktiki auditoriyaya gəlmək məcburiyyətində olmurlar.

Hibrid təhsilin digər bir üstünlüyü ondan ibarətdir ki, bu tədris metodu əlçatanlığı özündə birləşdirir. Sadəcə universitetə gedə bilmədiyi üçün keyfiyyətli təhsil ala bilməyən və ya hər hansı bir səbəbdən öyrənmə çətinliklərinə sahib tələbələr üçün hibrid təhsil daha çox öyrənmə

imkanları təklif edən alternativ metoddur. Belə ki, tələbələr öz dərslərində iştirak edərək həmyaşlıqlarının üzvü öyrəndiklərini öyrənə bilərlər.

Hibrid təhsil ali məktəb müəssisələrini həm akademik, həm də sosial baxımdan daha yaxşı nəticələr əldə etməyə sövq edir.

Pandemiya dövründə COVID-19 səbəbilə dünya onlayn təhsil sistemində keçərkən bu təhsil növü bəzi məktəb və universitetlərdə tətbiq olunmağa başladı. Bu öyrənmə və ya hibrid təhsil indi uzaqdan təhsil üçün istifadə edilən alternativlərdən biridir.

Hibrid dərslərə bəzi onlayn məşqlər, əvvəlcədən yazılmış videolar və fərdi dərsləri dəstəkləyəcək digər materiallar daxil ola bilər. Hibrid öyrənmə sinxron öyrənmə elementləri ilə yanaşı, asinxron öyrənmə elementlərini də özündə ehtiva edir.

Hibrid öyrənmə ilə həftədə iki-üç gün dərslər gələn tələbələr digər tələbə dostları ilə sinifdə olmağa və müəllimləri ilə ünsiyyət qurmağa nail olurlar. Bu təhsil modelində bəzi tələbələr evdə, digərləri isə şəxsən dərslərdə iştirak edirlər.

Qarışıq və ya hibrid öyrənmə ilə müəllimlər, təlimatçılar və fasilitatorlar müxtəlif fərdi təlimatları onlayn öyrənmə fəaliyyətləri ilə birləşdirir. Bu öyrənmə metodlarının hər ikisində fərdi öyrənmələrin və onlayn öyrənmələrin qarışığı mövcuddur. Bununla birlikdə, ikisi arasındakı fərq, qarışıq öyrənmə ilə eyni şəxslərin həm şəxsən, həm də onlayn öyrənmələridir.

Hibrid təhsilin innovativ olmasına səbəb bu təhsil növünün tələbələrə daha çevik olmaq şansı təqdim etməsi, eyni zamanda aktiv öyrənməni özündə cəmləşdirməsidir, çünki dərslər yarı ənənəvi, yarı onlayn olduğundan onların sinif və materiallara çatmaq üçün məsuliyyətləri daha yüksəkdir.

Hibrid təhsil insanların dərslərə getmədən keyfiyyətli təhsil alma prosesini asanlaşdırır və bununla da dərslər hər millətdən olan insanlar üçün olduqca əlçatan olur. Bu öyrənmə metodu eyni zamanda texnologiya, proqram təminatı və aparatdan istifadəni də nəzərdə tutur, virtual konfrans zəngləri vasitəsilə auditoriyaya qoşulan tələbələr, smart ekranlardan istifadə edən müəllimlər, ağıllı cihazlar üzərindən görülən ev tapşırıqları və s. burada öz əksini tapır.

Hibrid öyrənmə daha çevik bir təhsil modeli olduğundan, o, tələbənin ehtiyaclarına uyğun ola

bilər. Hər kəs eyni şəkildə öyrənmir və bu, xüsusi ehtiyacı olan insanlara da aiddir. Bu tələbələrin üzləşdiyi ən çətin şey yeni öyrənmə metoduna uyğunlaşma ola bilər. Çətin görünsə də, xüsusi ehtiyacı olan tələbələr strukturu əldə etdikdən sonra, hibrid öyrənmənin faydalarından yararlanırlar. “Bu tədris prosesində hələ də interaktiv təcrübələr və müxtəlif fəaliyyətlər vasitəsilə həmyaşıdları ilə gündəlik ünsiyyətdə olacaqlar. Bu, onların sosial bacarıqlarının artmasına kömək edəcək. Tələbənin xüsusi ehtiyacları və qabiliyyətləri əsasında müəyyən edilən temp xüsusi ehtiyacı olan tələbələr üçün də faydalı olacaqdır” [2].

Hibrid tədris zamanı mühazirəçilər rəqəmsal alətlərlə yanaşı, Teams və ya Zoom kimi vasitələrdən istifadə etməklə, eyni zamanda uzaqdan və üzübüz tədrisi həyata keçirirlər.

Bəzən hibrid tədris zamanı üzübüz onlayn məşqdən və əvvəlcədən qeydə alınmış video materiallar da daxil olmaqla asinxron təlim elementlərindən istifadə etmək olar. Panopto və Canvas buna misal ola bilər.

Hibrid tədris vasitəsilə yaxşı tələbə təcrübəsinə nail olmaq asan deyil və bunun üçün adətən aşağıdakılar tələb olunur:

- *Müəllim tərəfindən çox tapşırığın verilməsi.* Qeyd edək ki, hibrid təhsil onlayn təhsilə nisbətən bir qədər stresslidir.

- *Yardım.* Söhbətə nəzarət etmək və uzaqdan tələbələrə kömək etmək məqsədilə dəstəyə ehtiyac olur.

- *Yenidən dizayn.* Hər iki auditoriyanı nəzərə almaq üçün sessiyaları yenidən dizayn etmək lazım olur.

- *KİT.* Sınıfdə əlavə İT avadanlığına (kəmərlər və mikrofonlar) ehtiyac olur.

- *Güvən.* Güclü texniki bacarıqlara malik olmaq lazımdır. Hibrid təhsil problemləri yerində həll etmək bacarığı tələb edir.

- *Vaxt.* Planlaşdırma və quraşdırma çox vaxt aparır və məsuliyyət tələb edir [3].

Hibrid dərslərdə xarici dilin öyrədilməsində istər leksik, istərsə də qrammatik çalışmalar, testlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Düzgün danışıq, yazı qaydalarına riayət etmək üçün qrammatik çalışmaların dərslərdə təhlili xüsusi önəm daşıyır. Hibrid dərslərdə də qrammatik tapşırıqların yerinə yetirilməsi tələbələr arasında xüsusi maraq doğurur. Bu tapşırıqlara misal olaraq, aşağıdakıları qeyd edə bilərik.

1. Mətni tamamlamaq üçün sözlər yazın.
2. Düzgün variantı seçin.
3. Boşluqları tamamlayın.
4. Qrammatik cəhətdən düzgün sözü seçin.
5. Cümlənin inversiyası (təsdiqdən inkar cümləyə transformasiya, məlumdan məchula, ismin (şəxsin) tək formasından cəm formasına çevrilmə və s.).

Mətni tamamlamaq üçün düzgün söz yazmaq, bütün mətni oxumaq və mətnin nə haqqında olduğunu başa düşmək, boşluqdan əvvəl və sonra bütün cümləni oxumaq vacibdir. Seçimləri təhlil etməmişdən əvvəl sözün hansı nitq hissəsinə aid (isim, fel, və s.) olduğu müəyyənləşdirilməli, onun cümlədə qrammatik cəhətdən düzgün işləndiyini yoxlamaq lazımdır. Cavabı tapmaq mümkün deyilsə, təxmin etmək, bitirdikdən sonra cavabları diqqətlə yoxlamaq gərəkdir.

Digər tapşırıq növü düzgün variantı seçin tipli qrammatik tapşırıqlarda doğru cavabı seçmədən əvvəl cümləni mövcud variantlarının oxumasıdır. Bir variant seçildiyi zaman doğruluğuna əmin olmaq, düzgün olmadığı təxmin edilən variantı aradan qaldırmaq, cavabı bilinmirsə təxmin etmək, bitirdikdən sonra isə cavabları diqqətlə yoxlamaq vacibdir.

III tapşırıq növü:

“Boşluqları tamamlayın” başlıqlı qrammatik çalışmalarda cümlə daxilində hər hansı bir söz, söz birləşməsi və ya ifadə verilmir. Məsələn, /*My father usually _____ (not like) dancing at the weddings//* tipli tapşırıqlarda ilk öncə sözün hansı nitq hissəsinə aid olduğunu araşdırmaq, daha sonra isə mənaya uyğun olaraq feildirsə hansı zamanda işləndiyini, isimdirsə tək və ya cəmdə olduğunu müəyyən etmək lazımdır.

Digər tapşırıq növü (IV tapşırıq) isə “word formation” yəni yeni söz əmələ gətirmə adlanır. Məsələn, /*The _____ was very charming in the concert hall// (sing)*

İlk öncə cümlə oxunur, anlaşılməyə çalışır və tərcüməyə uyğun olaraq doğru söz istifadə olunur. Yuxarıdakı nümunədən də görüldüyü kimi, doğru söz mənaya uyğun olaraq “singer” olmalıdır.

Cümlə transformasiyalarında çox vaxt bir-başə və dolayı nitq, sifət və ya zərfin müqayisə və üstünlük dərəcələri, məlum və məchul növ-

lər, kəmiyyət bildirən şəkilçilər, feilin şəkil kateqoriyaları sınaqdan keçirilir.

Sonuncu (V tapşırıq) növ tapşırıq isə “sentence transformation”, yəni cümlə transformasiyası adlanır. Bura, əsasən eyni cümlənin müxtəlif formalarda yazılıb ifadə olunmasını misal göstərmək olar. Cümlə parafrazaları, xüsusilə də məlum növdən məchul növə keçid buna bariz nümunədir. Məsələn, /Nancy opened the door carefully in the hall/. - /The door was opened carefully by Nancy in the hall// [3].

10 nəfərlik qrupla eksperiment keçirmək məqsədilə hibrid dərslər aparıldı. Eksperiment ADU-nun BM və Regionşünaslıq fakültəsinin I kurs (türkşünaslıq ixtisası üzrə) tələbələri arasında aparıldı. Dərs prosesi hibrid dərslərdə qrammatik çalışmaların keçirilməsinə həsr olunmuşdu. Tələbələrə ilk öncə onlayn formada qaydalar izah olundu, daha sonra isə “boşluqları tamamlayın” və “yeni söz əmələ gətirin” tipli iki qrammatik tapşırığın izahı verildi. Onlayn şəkildə qaranlıq qalan sualları cavablandırıldı və möhkəmləndirmək məqsədilə bir neçə çalışma edildi. Verilən tapşırıqlar yoxlandı, suallar isə ətraflı şəkildə izah olunaraq cavablandırıldı və ev tapşırıqları verildi. Növbəti gün üçün baş tutan əsnəvi dərslərdə isə tələbələrə verilmiş tapşırıqlar ətraflı şəkildə yoxlandı, qaydalar sual-cavab şəklində soruşuldu və tələbələrin bir qismi qiymətləndirildi.

1. a) Complete the gaps.

1. If it..., I won't go to the park (rained/rains/had rained). 2. The teacher ... a quiz when I got to the class (has given/had given/gives). 3. All the cookies... recently (has been eaten/ eat/have been eaten). 4. The reporter is blamed for ... bad stories. (writing/to write/write). 5. She would hurt herself if she ...(falls/fell/ had fallen).

b) Fill in the gaps using these words.

Make soup, share, heart surgeon, inherited, bother

6. Will it... you if I turn the television on?
7. She used up the chicken bones to... .

8. Shirley's brother is now a consultant...in Sweden.
9. She has...her mother's fine features.
10. I used to...a bedroom with my brother.

Düzgün cavablar: 1. rains, 2.had given, 3. have been eaten, 4. writing, 5.fell, 6. bother,

7. make soup, 8. heart surgeon, 9. inherited, 10. share

Yuxarıdakı tapşırıqlar tələbələrə ev tapşırığı kimi verilən çalışmalara misaldır.

Tapşırıq 2.

Write the correct version of the words.

1. Jane doesn't get a lot of ... (enjoy) from football like her brother. 2. Rauf thinks that money always brings ... (happy). 3. It is ... (polite) to talk to someone too loudly in the bus. 4. My uncle is very ... (patient) while waiting for a train to come. 5. My younger sister wants to be a ... (science) when she is older. 6. Roads are very slippery. He needs to ride his car ... (careful). 7. To tell the ... (true), I didn't like the movie. 8. My cousin ... (obsess) with fashion. She buys all the fashion magazines every month. 9. I don't like ... (chemist) at all. It is too difficult. 10. While ... (go) to the forest, he suddenly saw a long and dangerous snake.

Düzgün cavablar: 1. enjoy, 2. happiness, 3. impolite, 4. impatient, 5. scientist, 6. Carefully, 7. truth, 8. is obsessed, 9. chemistry, 10. going.

Qarışıq öyrənmə üz-üzə və onlayn təcrübələrin birləşməsidir. Qarışıq tədrisin məqsədi yaxşı öyrənmə üçün tədris və öyrənmə təcrübələrini daha çevik, səmərəli və təsirli etməkdir.

Hibrid tədris onlayn öyrənmə fəaliyyətlərinin yerində öyrənmə fəaliyyətini əvəz etmək üçün nəzərdə tutulan növüdür. Yerli görüşlərin sayının azaldılması qarışıq kursların sadəcə “texnologiya ilə təkmilləşdirilmiş” və ya “vəbtəkmilləşdirilmiş” kurslardan kənara çıxmasının bir yoludur [1, s.1].

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə hibrid təhsilin inkişafına müasir informasiya-kommunikasiya vasitələri, internet şəbəkəsi böyük təsir göstərir. Bu tədris prosesində tələbələr müəllimlə həm auditoriya şəraitində, həm də virtual şəbəkələr vasitəsilə əlaqə qura bilməsi, fərdi və asinxron təlim metodlarını özündə ehtiva edə bilməsi aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Hibrid təhsil prosesində ingilis dilin qrammatikasının öyrədilməsində qarşıya çıxan çətinlikləri aşkar edib, onları qrammatik çalışmalar vasitəsilə həll etdirməkdir.

Problemin praktiki əhəmiyyəti. Məqalədə istifadə olunan strategiyalar hibrid tədris prosesində müəllim, tələbə və tədqiqatçılar üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Stein J., Graham Ch. R. Essentials for Blended Learning/ J. Stein, Ch. R. Graham. – New York and London: Standards-based Guide, second edition, Routledge Taylor & Francis Group, – 2020. 201 p.
2. <https://otsimo.com/en/hybrid-learning-and-hybrid-education/>
3. <https://www.ctl.ox.ac.uk/what-is-hybrid-teaching>
4. <https://learnenglishteens.britishcouncil.org/exams/grammar-vocabulary-exams/write-words-complete-text>

E-mail: aida_khana@mail.ru
Redaksiyaya daxil olub: 19.04.2024